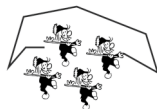

Geachte lezeressen en lezers,

Op 18 september 2010 deed de bekende auteur/journalist Ewoud Sanders de mooie oproep aan zijn Nederlandse collega's in de NRC om hun boeken gratis beschikbaar te stellen als e-boeken in pdf formaat (www.ewoudsanders.nl).

Als 85 jarige auteur van een serie Nederlandse en Spaanse boeken, alsmede vele vertalingen vind ik het een eer dat ik hier ook aan mee kan en mag doen.

Uiteraard hoop ik dat vele auteurs ons zullen volgen.

Al mijn oudere Nederlandse uitgaven zijn geheel gratis beschikbaar in pdf-formaat op o.a. www.digiboeken.org

Mocht u toch een gedrukt exemplaar willen hebben, dan is dat mogelijk nog wel via de tweede handsboekwinkel te koop. Maar u kunt natuurlijk ook aan ons vragen of we een herdruk proberen te regelen.

U bent geheel vrij om mijn e-boeken te kopiëren (eindelijk kopiëren met toestemming!), aan anderen te geven en om er uit te citeren (mits met naamsvermelding). Maar u mag ze niet zomaar afdrucken en dan gaan verkopen.

Ik wil ook nog een keer mijn boeken als luisterboek maken. beschikbaar stellen. Dit kost echter geld, maar als iemand wil sponseren of op een andere manieren wil helpen?

Veel plezier met het lezen van mijn boeken en ook nu nog bent u welkom om commentaar te geven via ons email adres:

info@jeanschalekamp.com

Mijn nieuwste boek, Dood van een Hengelaar, is nu te koop!

Met vriendelijke groeten,

Jean Schalekamp

Mallorca, augustus 2011

Copyright: Jean Schalekamp / Paraplu Producties 1926 – 2011

info@ digiboeken.org

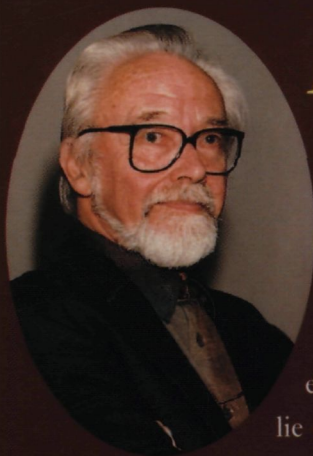
Dit boek is beschikbaar als e-boek en hopelijk binnenkort als luisterboek.

Jean Schalekamp

Van een eiland kun je niet vluchten

Fascistische massamoorden
op Mallorca 1936

Dit jaar is het zestig jaar geleden dat er een einde kwam aan de dramatische burgeroorlog in Spanje. Deze wrede oorlog vormde het voorspel tot de Tweede Wereldoorlog. In 1976 stierf generaal Franco en ging Spanje over in de vreedzame monarchie. Maar het tijdperk Franco was nog niet ten einde, zeker niet voor hen waarvan familie of kenissen waren uitgeroeid door het regime. Hoewel er ook aan republikeinse zijde wreedheden voorkwamen vormen de moordpartijen van de radicale franquisten op het idyllische eiland Mallorca een gruwelijk dieptepunt.

Op Mallorca woont sinds 1960 *Jean Schalekamp* die zich een gedegen reputatie opbouwde als vertaler en schrijver en van wie recentelijk in privé domein zijn herinneringen zijn gepubliceerd. Sedert de dood van Franco reisde hij het eiland af om precies uit te vinden wat er waar was van *Les grands cimetières sous la lune*. Na zoveel jaren leek de werkelijkheid een beetje onder de grond geschoffeld en in veel boeken en studies werd gediscussieerd over het aantal slachtoffers, dat mogelijk boven de tienduizend zou liggen. De speurtocht van Schalekamp werd een kruisgang naar hen die het overleefden en hij bracht de vreselijkste getuigenissen naar boven. Er verscheen eerder een Nederlandse uitgave die vrijwel onopgemerkt bleef. Daarom nu bij Aspekt opnieuw aandacht voor deze geheel herziene, uitgebreide en geïllustreerde uitgave van het boek *Van een eiland kun je niet vluchten*.

Van een eiland kun je niet vluchten

Copyright © 1999 by Jean Schalekamp
Aspekt@knoware.nl
Ontwerp omslag:
Grafische verzorging: V3-Services, Baarn
ISBN 90-75323-45-X
NUGI 641

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912^j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Jean Schalekamp

Van een eiland kun je niet vluchten

Gesprekken met overlevenden van de massamoorden op Mallorca in 1936

Aspekt 2000

‘Ongelukkig volk, wie zal je bevrijden
van die geschiedenis vol dood?’

(Miguel de Unamuno)

Dit boek draag ik op aan allen die gedood zijn omdat ze ‘anders’
dachten.

Inhoud

Inleiding	7
Kort historisch overzicht van de gebeurtenissen die tot de Burgeroorlog geleid hebben	12
Palma de Mallorca, vrijdagmorgen 17 juli 1936	27
Ik zag de voeten van de lijken buiten de kar hangen	40
Officieel was ik dood	53
De landing van de Catalanen	65
Formentera, een dodenkamp	81
Een man zat te lezen toen ze hem kwamen halen om hem te doden. Hij vouwde de bladzijde waar hij gebleven was dubbel, klapte het boek dicht en stond rustig op	91
Het lag er vol met lijken	102
Zullen ze me doodschieten? Zullen ze me niet doodschieten?	112
Ze hebben ons bloed vergiftigd	121
Een man bleef alleen achter	134
Ik voelde me alsof ik zweefde	143
De moord op een dorpsdokter	149
Ondergedoken in zijn eigen bed	154
Een zieke voor het vuurpeloton	160
De onderdrukking van de vrijmetselaars	167
De zoon van Bernanos verscheurde zijn blauw fascistenhemd	175
Wie was Juan March?	181
Arconovaldo Bonaccorsi, alias 'de graaf Rossi'	191
Een overlijdensregister	200
De religieuze aspecten van de repressie	208

Inleiding

Zestig jaar geleden vertoonden de Polygoon-filmjournalen in de bioscopen in wazig zwart-wit de beelden van tienduizenden Spaanse vluchtelingen die moeizaam door de sneeuw van de Pyreneeën ploeterden om het veilige Frankrijk te bereiken. Lutte maanden geleden konden we op de tv-nieuwsjournalen, maar nu in kleur, exact dezelfde beelden zien: honderdduizenden vluchtelingen uit Kosovo, moeizaam door de voorjaarsneeuw over nauwelijks begaanbare bergwegen ploeterend om de veilige grenzen van Macedonië en Albanië te bereiken. Er was geen enkel verschil te zien tussen de uitdrukking op de gezichten van de vluchtelingen uit 1939 en die uit 1999. Het lijkt een bevestiging van het oude en vaak ontkende gezegde dat de geschiedenis zich herhaalt. Ik geloof wel dat de geschiedenis zich in elk geval af en toe herhaalt, ook al is het telkens weer een beetje anders. En meestal erger. En dat is de reden waarom gebeurtenissen als de Spaanse Burgeroorlog en fenomenen als fascisme, nazisme en andere fanatismen op de een of andere manier altijd actueel blijven in deze verschrikkelijkste en minst hoopvolle van alle eeuwen. Je zou zelfs kunnen zeggen dat het met de Spaanse Burgeroorlog allemaal begonnen is, die einde-loze cyclus van zinloos geweld.

Waarschijnlijk is er in de hele geschiedenis geen enkele oorlog geweest waarover zoveel is geschreven als over de Spaanse Burgeroorlog. Daar zijn verscheidene redenen voor. Een daarvan is dat het Spaanse volk het enige in de hele moderne geschiedenis was dat zich met de wapens in de hand tegen een fascistische staatsgreep verzette en ondanks de directe interventie van het fascistische Italië en het nazistische Duitsland, om nog maar te zwijgen van de non-interventie van de westerse democratieën, dat wanhopige verzet nog drie jaar lang heeft weten vol te houden. Die unieke verzetsdaad van Spanje, uitgerekend in een tijdperk waarin het

fascisme een steeds gevaarlijker dreiging voor de wereld begon te worden en op velen een verlamme uitwerking had, heeft vooral in Europa tot een soort collectieve bewustwording geleid. Het heeft in die jaren veel mensen de ogen geopend, en dat is iets dat nooit vergeten is.

Wat de Spaanse Burgeroorlog van de tot dan toe gevoerde oorlogen onderscheidt, is het indrukwekkende aantal moorden dat er gepleegd is, ook in die streken waar, zoals op Mallorca, de nationalen zonder slag of stoot de macht over konden nemen. Een van de redenen voor die bloedige terreur was dat, vooral in de eerste maanden van de oorlog, de fascistische rebellen nog betrekkelijk gering in aantal waren. Om de macht over de grote meerderheid van de bevolking te kunnen uitoefenen, werd het instellen van een schrikwekkende terreur als een noodzakelijke strategie beschouwd. Generaal Mola had het al maanden vóór de oorlog in zijn instructies laten weten: *'We moeten een sfeer van terreur scheppen... Iedereen die, openlijk of in het verborgen, met het Volksfront sympathiseert, moet gefusilleerd worden.'*

Vanzelfsprekend zijn er ook in de republikeinse zones van het vasteland wreedheden voorgevallen. Maar in de eerste plaats gebeurden die niet op zo grote schaal als in de door de fascistie bezette gebieden, en in de tweede plaats ging het niet zo systematisch in zijn werk. De door de 'roden' gepleegde moorden waren vaak incidentele uitbarstingen van een woeste, primitieve haat, gevolg van eeuwenlange onderdrukking, en de daders werden in vrij veel gevallen door de republikeinse autoriteiten gestraft. De nationalistische moorden daarentegen werden, met uitzondering van de door de Moorse troepen van Franco gepleegde gruwelen, op kille, systematische wijze uitgevoerd door beschaafde, ontwikkelde lieden, mensen 'uit de betere kringen'. En vanzelfsprekend werden de daders van die moorden nooit gestraft; integendeel, ze werden beloond. Het waren bovendien moorden die met voorbedachten rade waren gepleegd. Want de zwarte lijsten waarop de slachtoffers voorkwamen, waren al maanden voor de oorlog opgesteld.

Zo werden er, om maar eens enkele cijfers te noemen, 26.000 mensen vermoord in de provincie Granada, 32.000 in Córdoba, 47.000 in Sevilla en 480 in een klein dorp als Lanjarón. Zonder vorm van proces doodgeschoten langs de wegen of in de buurt van

kerkhoven, of terechtgesteld na een summier proces, waar ze vaak zelf niet eens bij aanwezig waren. Hierdoor, en in mindere mate door de luchtbombardementen, werd de Spaanse Burgeroorlog, het eerste zuiver ideologische conflict, ook de eerste oorlog in Europa waarin meer burgerslachtoffers vielen dan soldaten. In de Eerste Wereldoorlog was de verhouding nog ruim 20 miljoen militairen tegen nog geen miljoen burgers; in de Spaanse Oorlog sloeg die balans voor het eerst door naar de burgerslachtoffers. In de Tweede Wereldoorlog kwamen niet minder dan 40 miljoen burgers om tegen slechts 15 miljoen militairen, en in de talrijke oorlogen, etnische en religieuze conflicten die elkaar sindsdien steeds sneller opvolgen, blijkt het er steeds meer om te gaan zo veel mogelijk weerloze burgers, vooral vrouwen, kinderen en zelfs baby's, op zo gruwelijk mogelijke wijze af te slachten.

De meeste mensen zijn van mening dat er op Mallorca, idyllisch vakantieparadijs, 'nooit iets gebeurd is'. Er hebben op dat eiland, afgezien van een mislukte bevrijdingspoging door een Catalaanse landingsexpeditie en een paar onbeduidende luchtbombardementen, inderdaad nooit gevechtshandelingen plaatsgevonden. De fascistische staatsgreep slaagde er in anderhalf uur tijd, zonder bloedvergieten. Toch zijn er ook op Mallorca in de eerste negen maanden van de Burgeroorlog naar schatting tussen de drie- en vierduizend doden gevallen. Vergelijken met wat er op het vasteland gebeurde was dat natuurlijk een uiterst bescheiden aantal. Maar de moorden op Mallorca hebben een speciaal dramatisch karakter, in de eerste plaats omdat ze onder een volledig stilzwijgen plaatsvonden: er waren geen oorlogscorrespondenten, zoals op het vasteland, en wat op een eiland gebeurt, dringt niet gemakkelijk tot de buitenwereld door, zeker niet in die tijd. Als Georges Bernanos niet zijn woedende getuigenis *Les grands cimetières sous la lune* had geschreven, zou vrijwel niemand buiten het eiland ooit hebben geweten wat er gebeurd was. En in de tweede plaats omdat ze plaatsvonden in een vrijwel apolitieke context, onder een bevolking die, althans ogenschijnlijk, uiterst vreedzaam en gewelddoos was.

Toen ik in januari 1960 op Mallorca kwam wonen, had ik niet meer dan een vage notie van wat er tijdens de Burgeroorlog op het eiland was voorgevallen. Ik probeerde er de mensen naar te vragen, maar merkte al gauw dat het onderwerp volstrekt taboe was.

Zelfs mijn beste vrienden durfden er ternauwernood iets over te zeggen. Ik stond voor een muur van angstig zwijgen. Over de honger van de naoorlogse jaren wilden ze wel praten, over de zwarte handel, het grauwe regeringsbrood en ook nog wel over die paar bommetjes die republikeinse tweedekkers hadden laten vallen, maar niet over wat mij nu juist het meest interesseerde.

Die angst was niet zonder reden: een bevriend schrijver die, het was toen al vele jaren later, kort voor Franco's dood, een lezing over literatuur hield en daarbij het onderwerp heel zijdelings, uiterst voorzichtig en met maar twee of drie woorden aanroerde, werd ter plekke gearresteerd (bij iedere lezing of bijeenkomst waren een paar leden van de geheime politieke politie aanwezig) en verdween, samen met een aantal van zijn toehoorders, in de gevangenis.

Zelfs na Franco's dood in 1975 was de angst nog niet verdwenen. Pas toen de eerste vrije verkiezingen van 1977 achter de rug waren en de democratie zich leek te consolideren, begonnen de mensen iets van hun angst te verliezen en waren ze bereid hun traumatische ervaringen aan een vreemde te vertellen. Toen pas kon ik met mijn cassetterecordertje over het eiland rondtrekken om te praten met de mensen die het overleefd hadden, de meesten al stokoude grijsaards die, nadat ze er veertig jaar over hadden moeten zwijgen, eindelijk hun verhaal kwijt konden en het allemaal vertelden alsof het pas gisteren was gebeurd.

Maar ook toen was er nog angst. Sommige ondervraagden bleven liever anoniem, anderen verzochten me toch vooral de cassettebandjes direct na gebruik te vernietigen. En de uitgevers bij wie ik het boek, toen het in Spaanse versie eenmaal klaar was, aanbod, durfden het niet te publiceren uit angst voor represailles van de toen nog zeer actieve groepjes neofascisten. Pas in 1980 was er een uitgever, Prensa Universitaria, die het aandurfde, in het Catalaans. Maar mijn Catalaanse vertaler, een bekend schrijver, gaf er de voorkeur aan zijn naam niet in het boek vermeld te zien. En een van de overlevenden die erin voorkomen begon, nadat het boek was gepubliceerd, aan acute paranoia te lijden en leefde, vooral na de staatsgreep van 23 februari 1981, in een wurgende angst dat 'ze' hem weer zouden komen halen om hem tegen de muur te zetten.

Het is nu meer dan zestig jaar geleden dat het gebeurd is. Het is geschiedenis, vrijwel alle personen die in mijn boek voorkomen,